

Дмитро КОЧЕРЄВ

аспірант кафедри філософії

Київський національний університет будівництва і архітектури

<https://orcid.org/0009-0003-5139-7140>

СУБСТАНЦІЙНИЙ ГЕНОМ АРХІТЕКТУРИ: ВІД УТИЛІТАРНОЇ ФУНКЦІЇ ДО КОМУНІКАТИВНОЇ МІСІЇ

Одна з ключових ознак феномена архітектури пов'язана з його сутнісною специфікою і змістовною квінтесенцією бути втіленням смислів і значень, які виходять за межі повсякденної прагматики життєдіяльності як окремого індивіда, так і суспільства й людства. Архітектура не має на меті забезпечувати утилітарні, тактичні та кон'юнктурні потреби – вона вбачає своє покликання в генеруванні світоглядних ієрархій та ідейних стратегем. У цьому полягає її фундаментальне покликання, яке закладене на рівні субстанційного генома, закріпленого на рівні тисячолітніх суспільних практик. Тому можна з упевненістю стверджувати, що архітектурі є про що сказати.

Глибинна спорідненість архітектури з філософією обумовлена її ідейною і світоглядною насиченістю: можна сказати, що філософія є своєрідним Альтер-Его архітектури. Що стосується відмінності між архітектурою та філософією, то вона полягає у наданні пріоритетів різним артикулятивним засобам: якщо спосіб репрезентації філософією свого «Я» є переважно вербальним, риторичним і дискусивним, то архітектура вдається до послуг більш витонченого комунікативного інструментарію – знаків, символів, аналогій. Такі комунікативні засоби не є простими як з погляду здійснення артикулятивних функцій, так і з міркувань коректного сприйняття артикульованих ієрархій смислів і значень: вони потребують належного рівня комунікативної та загальнокультурної компетентності.

Ключові слова: архітектура як комунікативний засіб, мова архітектури, комунікативні функції, ієрархія смислів і значень, архітектура як утілення духу та менталітету епохи, місія архітектури.

Dmytro KOCHERYEV

THE SUBSTANTIVE GENOME OF ARCHITECTURE: FROM UTILITARIAN FUNCTION TO COMMUNICATIVE MISSION

One of the key features of the phenomenon of architecture is associated with its essential specificity and meaningful quintessence of being the embodiment of meanings and values that go beyond the everyday pragmatics of life of both an individual and society and humanity. Architecture does not aim to provide utilitarian, tactical and opportunistic needs – it sees its calling in generating worldview hierarchies and ideological strategisms. This is its fundamental calling, which is laid down at the level of the substantial genome, fixed at the level of millennial social practices. Therefore, it can be confidently asserted that architecture has something to say.

The deep affinity of architecture with philosophy is due to its ideological and worldview richness: we can say that philosophy is a kind of Alter-Ego of architecture. As for the difference between architecture and philosophy, it lies in giving priority to different articulatory means: if philosophy's way of representing its «I» is predominantly verbal, rhetorical and discursive, then architecture resorts to the services of a more sophisticated communicative toolkit – signs, symbols, analogies. Such communicative means are not simple from the point of view of both the implementation of articulatory functions and the correct perception of articulated hierarchies of meanings and values: they require an appropriate level of communicative and general cultural competence.

Key words: architecture as a means of communication, the language of architecture, communicative functions, the hierarchy of meanings and values, architecture as the embodiment of the spirit and mentality of the era, the mission of architecture.

Актуальність. Невід'ємним атрибутом нашого сьогодення є все більш посилювана комунікативна складова суспільної життєдіяльності. Однак багатоманітність артикулятивних засобів та інформаційних джерел часто призводять до курйозного ефекту – замулювання комунікативної виразності та загальної релятивізації смислів і значень. За таких обставин об'єктивно загострюється необхідність орієнтованості на ті інваріанти світоглядних і аксіологічних пріоритетів, які пройшли тривале випробування часом, а тому можуть слугувати критеріальними орієнтирами та цільовими взірцями для наслідування. Архітектура є одним із таких інваріантів.

Мета. Цільовим орієнтиром дослідницьких зусиль є виявлення змістовної та функціональної специфіки архітектури, яка визначає ефективність виконання нею комунікативної місії.

Виклад основного матеріалу. Філософська складова архітектури є безперечною і надзвичайно істотною; можна стверджувати, що архітектура постає монументальним і орнаментальним утіленням філософії, а диференціація архітектури цілком корелює з диференційованістю філософських шкіл, пріоритетів і преференцій. Зазначений аспект виразно простежується на прикладі концептуальних, стилістичних і функціональних відмінностей між таким культовими спорудами, як церква, кафедральний собор та базиліка [17].

Чи не найбільш виразно філософська навантаженість архітектурних стилів простежується на прикладі готики, яка набула статусу образотворчого Альтер-Его епохи Відродження [2]. Символічна складова ар-

хітектурного об'єкта також тісно корелює з філософськими інтенціями. Ілюстративний діапазон цієї тези може бути доволі розлогим – від Вавилонської вежі як ілюстративного втілення людської гордині до Колізею як архітектурної візитівки Риму [3] й до семантики кольорів, яка слугує смисловим демаркатором та інтерпретативним засобом для досягнення мети адекватного розуміння визначних архітектурних об'єктів [5].

Принагідно зазначимо, що культові та інші пафосні споруди на кшталт фортець і замків, які витримали руйнування часу, буквально переповнені світоглядними інтригами та філософськими підтекстами. Світоглядна й аксіологічна складова цих інтриг була не лише визначальною під час побудови цих споруд – вона значною мірою сформувала історію людства, визначила її в найдрібніших деталях. Ця теза є лейтмотивом розкішно ілюстрованої книги «Цитаделі часу: 100 замків та їх легендарне минуле: історичний довідник відомих замків і фортець» [24].

Зрештою, функціонал архітектури не вичерпується філософським рівнем масштабування: будівництво й архітектура також виконують функцію критеріїв історичної достовірності загалом і в питаннях, що стосуються клімату зокрема, адже архітектурні об'єкти не могли не відповідати на природно-кліматичні виклики свого часу. Тому коли сьогодні деякі архітектурні акценти старовинних будівель здаються недоречними, то варто поглянути на цей феномен крізь призму інших природно-кліматичних реалій, які незвичні для нашого сьогодення, проте цілком могли

бути (і здебільшого були) імперативною ознакою тієї епохи.

У резонансній праці «Шедеври архітектури, інженерні подвиги, ікони віри» Саймон Дженкінс ілюструє, як історія західної цивілізації демонструє ключову роль собору в естетичній і загалом світоглядній ієрархії європейців [19]. Автор ретельно аналізує весь спектр складових, що стоять за цими видатними спорудами: зусилля ремісників та робітників, багатих донорів та вірян, архітекторів, які зробили шедеври можливими, тріумфи інженерної справи, художники, які були відповідальними за декорування, і навіть неминучі людські помилки тих, хто був причетний до будівництва. Саймон Дженкінс розкриває історію, дизайн і значення кожної з цих видатних пам'яток людському духу – в діапазоні від популярних улюбленців на кшталт Собору Святого Павла та Дуомо у Флоренції, до менш відомих шедеврів, вартих уваги мільйонів поціновувачів.

Грунтовна праця «Рукотворні чудеса світу» репрезентує концептуальне розуміння низки споруд – у діапазоні від будівель до пам'ятників, статуй та мостів, включно з мостом Золота Брама та греблею Гувера [14]. Книга веде читача в подорож континент за континентом, досліджуючи й описуючи інновації, винахідливість та уяву, що використовувалися різними культурами для створення культових будівель на кшталт Великої піраміди в Гізі. Цей справді глобальний підхід показує, як люди вирішували такі проблеми, як стримування ворога, у зовсім різних частинах світу, від Великої Китайської стіни до оборонних стін міст Центральної Америки. Ілюстрації пояснюють, як були побудовані ці споруди, а пояснення охоплюють історію, архітектуру й унікальні історії їхнього будівництва.

Чи не найбільш проблемним аспектом архітектури як історичного й соціокультурного явища є аспект сприйняття та розуміння – йдеться про те, що часто доводиться мати справу з аргументаційно полярними інтерпретаціями, а, як відомо, між діаметрально протилежними точками зору перебуває не істина, а проблема. Принагід-

но зазначимо, що сприйняття – це відображення предметів і явищ свідомістю реципієнта з урахуванням їхніх властивостей та впливів на органи чуття.

Не підлягає сумніву, що для коректності сприйняття істотно, а інколи й вирішальне значення має *культурна компетентність індивіда*, його досвід у форматі накопичених знань, критеріїв та уявлень. Саме ця світоглядна опція дає змогу «читати» культуру загалом і архітектуру зокрема як певний «текст», який створено на певних смислових і значеннєвих принципах, із дотриманням пунктуаційних норм і правил [1; 7; 8].

Той факт, що кожне сприйняття істотно обумовлене фоновими показниками, а також контекстуальним та підтекстуальним супроводом, пояснює поширеність феномену ілюзійності сприйняття, адже коректно звести до єдиного спільного смислового та значеннєвого знаменника численні елементи єдиної системи вкрай непросто, тому суб'єктивізм і тенденційність – доволі поширений атрибут багатьох складних архітектурних об'єктів.

Істотне значення має також аспект контрасту яскравості, тобто співвідношення об'єкта та яскравості фону. Зокрема, на більш темному тлі ми бачимо фігури світлішими і, навпаки, на світлому – темнішими. Крім того, під час сприйняття фігури та фону ми схильні бачити передусім плями меншої площі, а також плями яскравіші – причому найчастіше фон здається таким, що розташований далі. Чим більш істотний контраст яскравості, тим краще помітний об'єкт і тим виразніше видно його контур і форму.

Цей аспект переконливо ілюструє Віл Прайс у книзі «Світ архітектури: шедеври» [21]. Автор здійснив ґрунтовний огляд світових архітектурних шедеврів попередніх трьох тисячоліть цивілізації людства: йдеться про готичні собори Європи, ісламські шедеври в Ісфахані, Тадж-Махал, собор Святої Софії, Вестмінстерський палац, культовий музей Гугенхайма в Більбао та багато іншого. Особливо цінним є авторське змалювання контекстів, у яких

вони були створені, а також осмислення внутрішньої логіки еволюції архітектури впродовж усієї історії.

Грунтовне дослідження почесного члена Королівського інституту британських архітекторів Джонатана Гленсі надає змогу читачеві відкрити для себе специфічні деталі, основні елементи та декоративні особливості кожного архітектурного стилю – в діапазоні від Великої піраміди Гізи, Мачу-Пікчу та Колізею до Сіднейського оперного театру, хмарочоса «Геркін» та Бурдж-Халіфі [15]. Ця фундаментальна праця пропонує системний погляд на історичні та сучасні будівлі, із захопливими фотографіями та інтригуючими поперечними розрізами, що покращують уявлення про предмет, надаючи бездоганний огляд архітектурних особливостей.

У фундаментальній праці «Розуміння архітектури: її елементи, історія та значення» Ліленд Рот та Аманда Кларк Рот здійснили чи не найбільш ґрунтовний огляд західної архітектури, доповнений есе про незхідні традиції [23]. В ілюстративно захопливий спосіб у книзі висвітлено структуру, функції, історію та значення архітектури, а також запропоновано критеріальні маркери її адекватного розуміння. Утім, за великим рахунком, аспект розуміння, викладений авторами, не претендує на теоретико-концептуальну та методологічну евристичність – він постає екстраполятивним втіленням способів оперування проблематики розуміння, запропонованих ще Платоном та Аристотелем, а згодом доповнених і диверсифікованих за різними тематичними кейсами Г. Гадамером, В. Дільтеєм, Дж. Дьюї, Г. Плеснером, П. Рікером, Ф. Шлейєрмахером, Г. Шпетом. Так само генеруванням продуктивних рефлексій щодо розуміння ми маємо завдячувати К.-О. Апелю, П. Бергеру, Е. Гуссерлю, М. Шелеру й іншим мислителям у галузі соціальної філософії, філософії історії, естетики, антропології та інших субдисциплінарних відгалужень філософського знання.

Одна з найбільших інтриг розуміння й інтерпретації пам'яток архітектури пов'язана з тим, що на різних континентах, у

різні епохи та в умовах, здавалося б, віддалених одна від одної культур, людство залишило по собі пам'ятки, що викликають подив не лише своєю естетичною довершеністю, а й технологічною складністю [12]. Такі споруди мають різне функціональне призначення, масштаб та стилістичне виконання, проте їх об'єднує дещо показово спільне – наявність конструктивних загадок, високий інженерний рівень і породжані ними запитання, які кидають виклик офіційній історії і уявленням про технологічний та інструментальний щабель своєї давнини [10]. Ці запитання лежать поверхнево на поверхні, а саме: чи могли люди минулого без опцій сучасної техніки та новітніх інструментів створити ці об'єкти самостійно? А якщо ні, то хто або що стоїть за походженням таких безпрецедентних і бездоганих об'єктів? [11].

Значну увагу цим аспектам присвятив почесний професор філософії Інституту архітектури Південної Каліфорнії і один із фундаторів об'єктно-орієнтованої філософії Грехем Харман: у книзі «Імматеріалізм: об'єкти та соціальна теорія» він проливає світло на природу та статус архітектурних об'єктів у суспільному житті [16]. Попри поширену тезу, що інтерес до об'єктів є формою матеріалізму, автор аргументовано заперечує цей підхід, надаючи перевагу імматеріалістському методу.

Книга Френсіса Чінга «Архітектура: форма, простір і впорядкованість» слугує класичним оглядом архітектурного дизайну, висвітлює складні концепції дизайну [13]. Її автором осмислено, як сучасні цифрові та будівельні технології вплинули на розвиток архітектурних форм і просторів, а також як архітектурне розміщення та дизайн відповіли на вимогу до більш екологічно відповідальних будівель. Книга заохочує критичне мислення та сприяє більш виразному розумінню архітектури. Вона осмислює внутрішню логіку поєднання форми і простору зі світлом, досліджує організацію простору, значення елементів пропорції та масштабування. Автором переконливо розкрита взаємозумовленість фундаментальних елементів архітектури

впродовж століть і в різних соціокультурних та цивілізаційних середовищах.

У книзі «Філософія архітектури» Крістіан Іліас та Ніколас Рей здійснюють ґрунтовний аналіз впливу філософських ідей на архітектуру – зокрема, на її сприйняття й оцінку [18]. Відповідно до авторської концептуалістики, дизайн є основною людською дисципліною, яка узагальнює творче уявлення про ідеї, які згодом утілюються в архітектурних конструкціях і спорудах. Саме дизайн перекидає критеріальні містки між конкуруючими теоріями та підходами, між архітектурними стилями й парадигмами.

Це є продовженням уже класичної праці Стіна Ейлера Расмуссена «Досвід архітектури», яка досліджує історію та перспективи дизайну [22]. Ця книга пропонує поглянути на архітектуру як на мистецький інструмент, який впливає на повсякденний досвід і водночас зазнає істотного зворотного впливу з боку цього досвіду. Расмуссен зауважує, що в бронзову історичну епоху архітектура була не індивідуальним заняттям (як у XX столітті), а тією спільною справою, у межах якої житло будували з природним відчуттям місця, матеріалів та специфіки використання, що призводило до ефекту «надзвичайно доречної краси». Попри те що повернутися в минуле неможливо, на думку автора, ми не лише можемо, а й зобов'язані своєю гуманітарною і гуманістичною місією проектувати красиві та корисні простори, відштовхуючись від розуміння архітектури як форми мистецтва, яку потрібно пережити. А що стосується розуміння дизайну, то воно є похідним від концептуалізованих канонів використання факторів кольору, світла, форми, масштабу, текстури.

Архітектуру часто позиціонують топовою версією будівництва – тією надбудовою, яка розташована над будівництвом загалом і виконує естетичну, мистецьку, символічну, комунікативну й інтерпретаційну функції, яких жорсткий прагматизм об'єктів будівництва в цілому позбавлений. Такий концептуальний підхід доволі переконливий, адже справді *будівництво*

*зосереджує свої основні зусилля на задоволенні повсякденних практичних потреб людини й суспільства; натомість **архітектура** опікується смислами та значеннями, які здебільшого виходять далеко за межі повсякденної рутини й поточних потреб як окремого індивіда, так і суспільства.*

Тут простежуються виразні аналогії з парадоксальним соціологічним принципом (чи навіть законом) 80/20. Як відомо, «один із найцікавіших висновків принципу 80/20 полягає в тому, що 80 % продукції, покупців і працівників приносять лише 20 % прибутку. Отже, величезні зусилля фактично витрачаються марно. Це також означає, що найбільш потужні ресурси стримуються більшістю набагато менш ефективних ресурсів. У такій ситуації закономірним виявиться запитання: навіщо продовжувати випуск 80 % продукції, яка приносить лише 20 % прибутку? Компанії рідко задаються цим питанням. Можливо, причина полягає в тому, що відповідь передбачає негайні докорінні зміни, а відмовитися від 80 % того, що ви робите, не так уже й просто» [6, с. 56].

За аналогією з наведеною тезою у випадку з *будівництвом* та *архітектурою* можна здійснити таку коректну екстраполяцію: якщо на будівництво припадає 80 % зусиль, затрат і матеріальних ресурсів, то архітектура, генеруючи 20 % зусиль, втрат і капіталовкладень, приносить левову частку фактичних та репутаційних прибутків. Закономірно напрошується запитання: чому б на практиці не обмежитися зусиллями, скерованими суто на архітектуру й не забезпечити в такий спосіб максимальний рівень рентабельності об'єктів будівництва? Однак на практиці відмовитися від будівельного «баласту» неможливо, оскільки для потреб повсякденного функціонування суспільству потрібні максимально функціональні об'єкти мінімальної будівельної вартості, під критеріальну сітку яких і підпадає будівельний «баласт» у формі багатоквартирних будинків та інших будівельних форм масового споживання. А що стосується архітектури, то її можна порівняти з родзинкою на торті, який є ес-

тетично посереднім, проте володіє непоганими споживчими якостями: родзинка хоч і не надто додає торту споживчих якостей, однак істотно нарощує індекс загальної споживчої привабливості завдяки естетичній, візуальній, символічній та світоглядній складовим.

Ще один аспект, який потребує роз'яснення, стосується умовності абсолютних показників закону 80/20: на практиці це співвідношення може коливатися в розлоговому діапазоні – 85/15, 90/10, 95/5 і т. ін. Увесь концептуальний пафос пов'язаний не з конкретними числами, а із самою специфічною особливістю, відповідно до якої більшість зусиль на рівні суспільного буття та свідомості на пересічних цільових орієнтирах і забезпечують так само пересічні результати. Натомість максимально результативною, креативною та евристичною є меншість (здебільшого – абсолютна меншість) зусиль людини й людства.

Щодо питання визначення функцій архітектури відсутня єдність вердиктів різних дослідницьких підходів. Здебільшого й насамперед виокремлюють *естетичну* функцію. Утім, простежується консенсус також із приводу *експресивної, комунікативно-інформаційної* та *когнітивної* функцій. Зокрема, *експресивна (енергетично-почуттєва, емотивна)* функція реалізується на рівні почуттєвого ставлення індивіда до предмета та змісту об'єктів архітектури; *когнітивна (пізнавальна, гносеологічна, мислетворча)* функція пов'язана зі специфікою архітектури як форми існування думки та спонуки до пізнання світу, а також утілення мислення, творчої діяльності, роздумів; *комунікативно-інформаційна* функція реалізується в спосіб репрезентації місії та візії архітектури, накопичення, структуризації та ієрархізації інформації.

Принагідно зазначимо, що комунікативна складова архітектури багатоманітна й системна: до переліку елементів цієї системи часто зараховують також емотивний і когнітивний фактори. Архітектура як засіб і мета комунікації актуалізує щонайменше три аспекти: *по-перше*, світоглядні основи архітектури як засобу репрезентації;

по-друге, фактори, що визначають комунікативну ефективність архітектури; *по-третє*, феноменологію архітектурних засобів для досягнення комунікативної мети.

Архітектура належить до невербальних мов (текстів) культури. У цьому контексті слід зазначити, що інколи невербальні форми транслявання думки є більш виразними та промовистими, ніж ті, що реалізуються за допомогою слів. Як слушно зазначає із цього приводу Л. Кузьоменська, «мові у вигляді слова цілком до снаги підніматися до найвищих мистецьких висот, однак за самою внутрішньою природою, етіологією вербальний формат мови вочевидь апріорно поступається живопису й музиці в спроможності, так би мовити, «системного охоплення буття». Саме з цієї причини англomовний вердикт *motivational pictures more powerfull than words* (мотиваційна картина справляє більше враження, ніж слова) не викликає заперечень навіть у середовищі фахівців, чиє респектабельне ставлення до вербального формату мови не викликає жодних сумнівів» [4, с. 83]. А що стосується архітектури, то її мотиваційна інтенція не підлягає сумніву та перебуває на найвищих щаблях ефективності.

Існує стереотипізований підхід, згідно з яким невербальне спілкування є маргінальним комунікативним засобом із вкрай незначним індексом комунікативної інтенсивності. Натомість фаховим середовищем невербальне спілкування визнається критеріальним маркером функціонально суверенного й розвинуеного соціокультурного середовища [20]. Саме із цієї причини кожна повноцінна соціокультурна сфера має у своєму розпорядженні власні культуру (мову, комунікативні засоби) невербального спілкування, у межах якої той самий інструментарій вираження (його знаково-символічна артикуляція) може істотно відрізнятись від іншого соціокультурного середовища за функціональним значенням.

Архітектура як артикулятивний і комунікативний засіб постає втіленням самого «духу» народу та світоглядного коду епохи. Зрештою, архітектура не лише відтво-

рює духовний рельєф соціуму, а й генерує його духовну енергію – якщо вдатися до послуг політекономічної термінології, то можна стверджувати, що архітектура істотно нарощує рівень капіталізації духовних ресурсів суспільства та людства як у конкретно-історичному, так і в трансісторичному вимірі.

Також варто привернути увагу до істотної залежності архітектури від ментальних особливостей соціуму – як зауважив із цього приводу у «Філософії мистецтва» Іполит Тен, італійський менталітет виразно простежується в тому, що для змалювання ним навіть тривіальних речей притаманна краса й гармонія, а також оздоблення розкішним декоруванням предметів, які, здавалося б, зовсім не заслуговують на це. Саме із цієї ментальної причини італійці розфарбовують золотом сонячного світла навіть руїни, перетворюючи похмуре видовище на величну картину.

Щодо комунікативної ефективності архітектури у фаховому середовищі існує чимало різногласжень. Інколи доводиться мати справу з твердженнями, згідно з якими архітектура є не надто досконалим засобом навіть репрезентації думки, не кажучи вже про її донесення до комунікативного візаві в особі індивідуальної чи суспільної свідомості. У цьому аспекті треба розрізняти дві складові: з одного боку, апіорну придатність (чи непридатність) інструментарію архітектури для задоволення комунікативних потреб; з іншого боку, вміння (чи невміння) використати такий інструментарій з максимальною ефективністю. З високою вірогідністю можна стверджувати, що, крім уміння ефективно реалізувати на практиці комунікативний інструментарій архітектури, аж ніяк не менше значення має фактор коректного сприйняття комунікативних намірів архітектури.

А що стосується коректності й достовірності репрезентації думки, то з цього приводу можливий розлогий діапазон тлумачень. Щоб осягнути інтерпретативний горизонт, варто, наприклад, пригадати, що Піфагор та його послідовники вважали числа єдиним адекватним відповідни-

ком природи речей і сутності буття, а все, що не підлягає коректному викладенню за посередництва мови чисел, не підлягає смисловій і значеннєвій формалізації в принципі. Ніколай Кузанський сформулював цей концептуальний засновок у такий спосіб: де мова математики безпорадна, там людина апіорі приречена на фіаско в питанні смислів і значень, а тому змушена діяти лише інтуїтивно, наосліп, наважання. Щоправда, якби в часи Піфагора та Кузанського було відомо про ірраціональні числа, то твердження про «безмежні можливості мови математики» були б не настільки ейфорійними.

У кожному разі потрібно розуміти, що «комунікація постає інструментом інформаційного зв'язку, за відсутності якого ефективне функціонування суспільства є не лише сумнівним, а й неможливим: **ефективність людського суспільства значною мірою зумовлена ефективністю комунікативних зв'язків і взаємодій.** Комунікація – ключова детермінанта життєдіяльності сучасного людства, а сутнісні ознаки людини сучасного гатунку значною мірою визначаються комунікативними процесами та віддзеркалюються на рівні комунікації» [9, с. 21].

Зрештою, детермінанта комунікації зберігала свою істотність упродовж всієї історії виду *Homo sapiens*, а в епоху інформаційного суспільства і прискореної міжцивілізаційної та соціокультурної взаємодії вона лише посилила свої попередні позиції. Це обумовлює актуалізацію аспектів виразності комунікативного сприйняття, на яку, в принципі, може здійснювати вплив чимало факторів – «як нестача деталізованості й конкретики, так і надмірність: усе залежить від соціокультурної і конкретно-історичної специфіки. У кожному разі **саме фактором соціокультурних відмінностей обумовлена абсолютна більшість смислових втрат під час комунікативних обмінів.** Цей феномен пояснюється тим, що **різні соціокультурні ареали** канонізують **різні значення**, а типи комунікативної раціональності різних соціокультурних середовищ мають чимало принципових

відмінностей. Наведена специфічна особливість надає особливого значення комунікативній культурі, яка віддзеркалює завоювання комунікативний досвід» [9, с. 21].

Слід зазначити, що наведене зауваження повною мірою коректне і у випадку комунікативних опцій архітектури: у цій сфері соціокультурні відмінності смислів і значень також формують основний масив комунікативних і загалом інтерпретативних втрат. Це актуалізує потребу в динамізації аргументаційних практик, спрямованих на напрацювання якщо не консенсусних, то хоча б конвенційних положень щодо генерованих архітектурою ієрархій смислів і значень.

Висновки. Архітектура як комунікативний засіб уособлює своєрідний феномен під назвою *опосередкований суб'єкт* – це класичний об'єкт, який у процесі історичної капіталізації свого знаково-символічного впливу починає набувати первісно не притаманних йому ознак і функціональних особливостей суб'єкта, постає втіленням і резонуючим продовженням суб'єкта. Логіка цього процесу призводить до іронічних і навіть курйозних історичних наслідків: свого часу якийсь *суб'єкт* створив *архітектурний об'єкт* з певною аксіологічною, естетичною, світоглядною, символічною та іншою метою, однак згодом архітектур-

ний об'єкт починає жити «власним життям», спонукаючи свідомість реципієнтів його артикулятивних, інтерпретативних і комунікативних послуг добудовувати «підказки» архітектури власними аргументаційними версіями та здійснювати їхнє переосмислення, реновацію і адаптацію до конкретно-історичних потреб і викликів епохи.

Так ми стаємо свідками ефекту «кіл на воді», які виявляються неочікувано більшими, ніж це можна було очікувати під час падіння каменя у воду, де камінь постає втіленням *суб'єкта-автора* архітектурного *об'єкта-твору*. Вишукана іронія полягає в тому, що в абсолютній більшості випадків із плином часу всі забувають про *суб'єкта-автора*, а архітектурний *об'єкт-твір* продовжує не просто формально існувати впродовж століть і навіть тисячоліть – своєю спонукально-мотиваційною інтенцією він набуває виразних ознак повноцінного *суб'єкта* як генератора смислів, значень, критеріїв і загалом світоглядних ієрархій, що здійснюють демаркацію екзистенційного рельєфу людини, суспільства та людства. Однак треба розуміти, що йдеться не про ендемічний суб'єкт, а про опосередковану форму суб'єктності, набуту в процесі еволюційного генезису комунікативного впливу.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Гірец, К.** (2001). *Інтерпретація культур: Вибрані есе* [Пер. з англ. Н. Комарова]. Київ : Дух і Літера. 542 с.
2. Готичний стиль у мистецтві | Архітектура, живопис і скульптура. Серія 10. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=4WuV9ffmJao>.
3. Колізей. Архітектурне диво Риму. Історія крізь час. Гладіаторські бої. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=-WViTMJS3kY>.
4. **Кузьоменська, Л.** (2022). Мова як фактор комунікативної ефективності. *Вища освіта України*. № 4. С. 79–88. [https://doi.org/10.31392/NPU-VOU.2022.4\(87\).10](https://doi.org/10.31392/NPU-VOU.2022.4(87).10)
5. **Лактіонова, А.** (2025). Семантика кольорів: онтологічний, епістемологічний виміри. Огляд публікації українського перекладу праці Людвіга Вітгенштайна «Зауваги про кольори». *Філософія освіти*. № 31 (1). С. 296–303. <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2025-31-1-18>.
6. **Левкулич, В. В.** (2018). *Справедливість як соціокультурний феномен: монографія*. В. В. Левкулич. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика». 480 с.
7. **Пінкер, С.** (2019). *Просвітництво сьогодні. Аргументи на користь розуму, науки та прогресу*. Наш формат. 560 с.

8. **Самчук, З.** (2023). Перехрестя науково-освітніх альтернатив: монополія на прийняття рішень чи культивування компетентності? *Філософія освіти*. № 28 (2). С. 171–196. <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2022-28-2-10>.
9. **Сливінський, А.** (2024). Соціокультурна взаємодія як фактор еволюціонування людства. *Вища освіта України*. № 2. С. 14–27.
10. Стародавні храми – звукові резонатори?! Як таке можливо? URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Z1587Ri6oHU>.
11. Хто і чим це створив? Вражаючи храми Ділвара та Ранакпура. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=j5QOXVdHb4o>.
12. Це збудували не люди? Втрачені технології минулого. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=4sX5Dh66las>.
13. **Ching, F. D. K.** (2023). *Architecture: Form, Space, and Order*. Wiley. 496 p.
14. **DK.** (2019). *Man-Made Wonders of the World*. DK. 416 p.
15. **Glancey, J.** (2017). *Architecture: A Visual History (DK Ultimate Guides)*. DK. 417 p.
16. **Harman, G.** (2016). *Immaterialism: Objects and Social Theory*. Oxford : Polity Press. 140 p.
17. How to Tell the Difference Between a Church, a Cathedral, and a Basilica. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=nFRp1i93dpA>.
18. **Illies, Ch. & Ray, N.** (2014). *Philosophy of Architecture*. Cambridge Architectural Press. 164 p.
19. **Jenkins, S.** (2022). *Cathedrals: Masterpieces of Architecture, Feats of Engineering, Icons of Faith*. Rizzoli. 368 p.
20. **Merleau-Ponty, M.** (2002). *Phenomenology of Perception*. London : Routledge & Kegan Paul. 672 p.
21. **Pryce, W.** (2011). *World Architecture: The Masterworks*. Thames & Hudson. 320 p.
22. **Rasmussen, S. E.** (1964). *Experiencing Architecture*. The MIT Press. 245 p.
23. **Roth, L. M. & Roth, C. A. C.** (2013). *Understanding Architecture: Its Elements, History, and Meaning*. Routledge. 816 p.
24. **Villam, R. D. & Forsberg I.** (2024). *Citadels of Time: 100 Castles and Their Legendary Pasts: A Historical Guide of the Famous Castles and Fortresses*. B0CTHQF3N5. 514 p.

REFERENCES

1. **Girts, K.** (2001). Interpretatsiya kultur: Vybrani ese [Interpreting Cultures: Selected Essays]. Kliford Girts [Per. z anhl. N. Komarova]. Kyiv: Dukh i Litera. 542 p. [in Ukrainian].
2. Hotychnyy styl u mystetstvi | Arkhitektura, zhyvopys i skulptura. Seriya 10 [Gothic Style in Art | Architecture, Painting and Sculpture. Series 10] URL: <https://www.youtube.com/watch?v=4WuV9ffmJao> [in Ukrainian].
3. Kolizey, Arkhitekturne dyvo Rymu. Istoriya kris chas. Hladiatorski boyi [Colosseum, Architectural wonder of Rome. History through time. Gladiator fights] URL: <https://www.youtube.com/watch?v=-WVtTMJS3kY> [in Ukrainian].
4. **Kuzomenska, L.** (2022). Mova yak faktor komunikatyvnoyi efektyvnosti [Language as a factor of communicative effectiveness]. *Vyshcha osvita Ukrayiny*, 4, 79–88. [https://doi.org/10.31392/NPU-VOU.2022.4\(87\).10](https://doi.org/10.31392/NPU-VOU.2022.4(87).10) [in Ukrainian].
5. **Laktionova, A.** (2025). Semantyka koloriv: ontolohichnyy, epistemolohichnyy vymiry. Ohlyad publikatsiyi ukrayinskoho perekladu pratsi Lyudviha Vitgenshtayna “Zauvahy pro kolory” [The semantics of colors: ontological, epistemological dimensions. Review of the publication of the Ukrainian translation of Ludwig Wittgenstein’s work “Notes on Colors”] *Filosofiya osvity. Philosophy of Education*, 31 (1), 296–303. <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2025-31-1-18> [in Ukrainian].
6. **Levkulych, V. V.** (2018). Spravedlyvist yak sotsiokulturnyy fenomen: monohrafiya [Justice as a sociocultural phenomenon: monograph]. Uzhhorod: Vydavnychyy dim “Helvetyka”. 480 p. [in Ukrainian].

7. **Pinker, S.** (2019). Prosvitnytstvo sohodni. Arhumenty na koryst rozumu, nauky ta prohresu [Education today. Arguments in favor of reason, science and progress]. Nash format. 560 p. [in Ukrainian].
8. **Samchuk, Z.** (2023). Perekhrestya naukovo-osvitnikh alternatyv: monopoliya na pryynyattya rishen chy kultyvuvannya kompetentnosti? [The intersection of scientific and educational alternatives: a monopoly on decision-making or the cultivation of competence?] *Filosofiya osvity – Philosophy of Education*, 28 (2), 171–196. <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2022-28-2-10> [in Ukrainian].
9. **Slyvinskyy, A.** (2024). Sotsiokulturna vzayemodiya yak faktor evolyutsionuvannya lyudstva [Socio-cultural interaction as a factor in the evolution of humanity]. *Vyshcha osvita Ukrayiny*, 2, 14–27 [in Ukrainian].
10. Starodavni khramy – zvukovi rezonatory?! Yak take mozhlyvo? [Ancient temples – sound resonators!? How is this possible?]. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Z1587Ri6oHU> [in Ukrainian].
11. Khto i chym tse stvoryv? Vrazhayuchi khramy Dilvara ta Ranakpura [Who created it and what? The impressive Dilwar and Ranakpur temples]. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=j5QOXVdHb4o> [in Ukrainian].
12. Tse zbuduvaly ne lyudy? Vtracheni tekhnolohiyi mynuloho [Were these not built by humans? Lost technologies of the past]. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=4sX5Dh66las> [in Ukrainian].
13. **Ching, F. D. K.** (2023). *Architecture: Form, Space, and Order*. Wiley. 496 p. [in English].
14. **DK.** (2019). *Man-Made Wonders of the World*. DK. 416 p. [in English].
15. **Glancey, J.** (2017). *Architecture: A Visual History (DK Ultimate Guides)*. DK. 417 p. [in English].
16. **Harman, G.** (2016). *Immaterialism: Objects and Social Theory*. Oxford: Polity Press. 140 p. [in English].
17. How to Tell the Difference Between a Church, a Cathedral, and a Basilica. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=nFRp1i93dpA> [in English].
18. **Illies, Ch. & Ray, N.** (2014). *Philosophy of Architecture*. Cambridge Architectural Press. 164 p. [in English].
19. **Jenkins, S.** (2022). *Cathedrals: Masterpieces of Architecture, Feats of Engineering, Icons of Faith*. Rizzoli. 368 p. [in English].
20. **Merleau-Ponty, M.** (2002). *Phenomenology of Perception*. London: Routledge & Kegan Paul. 672 p. [in English].
21. **Pryce, W.** (2011). *World Architecture: The Masterworks*. Thames & Hudson. 320 p. [in English].
22. **Rasmussen, S. E.** (1964). *Experiencing Architecture*. The MIT Press. 245 p. [in English].
23. **Roth, L. M. & Roth, C. A. C.** (2013). *Understanding Architecture: Its Elements, History, and Meaning*. Routledge. 816 p. [in English].
24. **Villam, R. D. & Forsberg I.** (2024). *Citadels of Time: 100 Castles and Their Legendary Pasts: A Historical Guide of the Famous Castles and Fortresses*. B0CTHQF3N5. 514 p. [in English].

Отримано: 30.09.2025
Рекомендовано: 28.10.2025
Опубліковано: 24.12.2025